

Tatiana Kwiatkowska

Gramatyczna kategoria liczby dla słów obcego pochodzenia w ujęciu konfrontatywnym polsko-rosyjskim

Acta Neophilologica 17/2, 33-42

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Tatiana Kwiatkowska

Uniwersytet Śląski

GRAMATYCZNA KATEGORIA LICZBY DLA SŁÓW OBCEGO POCHODZENIA W UJĘCIU KONFRONTATYWNYM POLSKO-ROSYJSKIM

Key words: borrowings, category of number, grammatical adaptation of borrowings

Przedmiotem niniejszego artykułu jest próba porównania adaptacji gramatycznej – a konkretnie kategorii liczby – słów obcego pochodzenia (rzeczowników) zachodząca w systemie języka polskiego oraz rosyjskiego. Celem badania będzie uzyskanie odpowiedzi na pytanie, czy oba języki słowiańskie w podobnym stopniu przyporządkowują danym przejmowanym przez nie rzeczownikom kategorię liczby czy też można zaobserwować w tym aspekcie różnice. Jeśli tak, spróbujemy wskazać czynniki powodujące owe rozbieżności. Spróbujemy także odpowiedzieć na pytanie, czy kategoria liczby przejmowana jest automatycznie i zgodna z liczbą w języku będącym dawcą zapożyczenia. Punktem wyjścia dla tych badań jest system (polski i rosyjski) i jego cechy charakterystyczne w obrębie kategorii liczby.

Kategoria liczby, jak podaje *Лингвистический энциклопедический словарь*, to „грамматическая категория, выражающая количественные характеристики предметов мысли. Грамматическое число – одно из проявлений более общей языковой категории количества наряду с лексическим проявлением («лексическое число»)» [*Лингвистический энциклопедический словарь* 1990]. Interesujące i szerokie określenie kategorii liczby znajdujemy w rozprawie doktorskiej Ł. Szalkiewicz, mianowicie: „liczba rzeczownika jest to kategoria flekcyjna, syntaktycznie niezależna, determinująca, nominatywna (ale i tekstowa). Flekcyjna, gdyż rzeczowniki odmieniają się przez liczbę. Syntaktycznie niezależna, gdyż jej wartość nie zależy od innych form wyrazowych w zdaniu, lecz od odniesienia do rzeczywistości pozajęzykowej. Determinująca, gdyż wyznacza wartość kategorii liczby syntaktycznie zależnego przymiotnika i czasownika. Nominatywna, gdyż odnosi się do rzeczywistości pozajęzykowej” [Szalkiewicz 2013, 17].

Kategoria liczby pełni funkcję semantyczną. Odzwierciedla ona bowiem realne stosunki między zjawiskami, przedmiotami, pozwala je klasyfikować i przyporządkować

do leksyko-gramatycznych klas (zbiorowe, materialne i in.). Znaczenie słowa jest decydujące w nadaniu kategorii liczby. Kategoria gramatyczna liczby opiera się na opozycji jednostkowości i wielości. Tę opozycję posiadają rzeczowniki żywotne. Wśród nieżywotnych mają ją adaptowane do systemu rzeczowniki konkretne. Zarówno w języku polskim, jak i rosyjskim wszystkie rzeczowniki dzielimy na takie, które mają liczbę pojedynczą i mnogą, takie, które posiadają tylko liczbę pojedynczą (*singularia tantum*) oraz mające tylko liczbę mnogą (*pluralia tantum*). Opozycję jednostkowość–wielość posiadają tylko rzeczowniki policzalne [Długosz-Kurczabowa, Dubisz 2006, 198]. Wyłącznie formę liczby pojedynczej mają rzeczowniki zbiorowe, tzw. *collectiva*, nazwy substancji, nazwy abstrakcyjne oraz nazwy własne. Formę liczby mnogiej natomiast posiadają nazwy przedmiotów parzystych (narzędzi, części ciała, ubioru), nazwy gier, pieniędzy. Języki rosyjski i polski mają wiele wspólnych *singularia tantum* i *pluralia tantum*, choć w języku polskim są to nieliczne grupy [Maryniakowa 1993, 27]. Wykładnikiem liczby mnogiej w obu językach jest fleksja¹.

Adaptacja wyrazów obcych na poziomie gramatycznym, a konkretnie w ramach kategorii liczby, wydaje się procesem mało złożonym, bowiem zasadniczo wyraz przenoszony jest w liczbie pojedynczej. Ponieważ jednak, jak już zostało powiedziane, liczba rzeczownika zależy w dużym stopniu od znaczenia, przyjrzymy się, czy występują w tym aspekcie jakieś wahania czy też zmiany. Spróbujemy również odpowiedzieć na pytania, czy kategoria liczby jest tożsama dla zapożyczonych do języków polskiego i rosyjskiego leksemów oraz czy *pluralia tantum* i *singularia tantum* funkcjonują podobnie w językach będących „dawcami” i „biorcami” zapożyczeń.

Badania w obrębie kategorii liczby wymagały brania pod uwagę użycia danego rzeczownika, a nie tylko formy wyjściowej (mianownik, l. poj.), okazało się bowiem, że część z analizowanych leksemów posiada liczbę pojedynczą, lecz jest ona niejako wtórna do liczby mnogiej. W słownikach jako wyjściowa obecna jest forma liczby mnogiej, dlatego w prezentowaniu materiału będę uwzględniać także ten aspekt. Zazwyczaj, co udowadnia także w swojej pracy M. Wójtowicz, rzeczowniki zapożyczane są w liczbie pojedynczej, co nie znaczy, że w liczbie pojedynczej funkcjonowały również w języku, z którego zostały zapożyczone [Вуйтович 1973, 151].

W niniejszym artykule prezentowany materiał podzielony został według modeli symetrycznych i niesymetrycznych, odzwierciedlających jedynie grupy prezentujące określone powtarzające się tendencje, z pominięciem tworzenia regularnej liczby mnogiej według schematów charakterystycznych dla omawianych języków. Dlatego też głównym obiektem naszego zainteresowania były grupy ekwiwalentne (bądź też nieekwiwalentne) w zakresie obecności liczby mnogiej i pojedynczej lub tylko mnogiej, lub tylko pojedynczej. W toku prowadzonych badań okazało się, że zarówno w leksemach już zasymilowanych w obu językach, jak i najnowszych można wyodrębnić powtarzające się

¹ Obszerne informacje dotyczące podejść badawczych w obrębie kategorii liczby w języku rosyjskim (przede wszystkim A.A. Zalizniaka i A.A. Reformatskiego) można znaleźć w opracowaniu O.N. Laszewskiej. Badaczka omawia szczegółowo znaczenie kategorii liczby oraz jej użycia we współczesnym języku rosyjskim [Ляшевская 2004].

tendencje, np. regularną depluralizację anglicyzmów, a także różnice w zapożyczaniu prowadzące do asymetrii kategorii liczby. Regularne jest zapożyczanie z języka angielskiego (np. *cakes*) oraz włoskiego (np. *spaghetti*) liczby mnogiej w znaczeniu liczby pojedynczej oraz pozostawienie liczby, która jest w języku bezpośredniego zapożyczenia (jak w przypadku języka francuskiego). A jednak badania wskazały również grupy asymetryczne – spróbujemy pokazać na konkretnym materiale, w czym tkwią te różnice oraz jakie są ich przyczyny.

Modele ekwiwalentne w zakresie kategorii liczby²

MODEL 1: *l. poj. (ros.) – l. poj. (pol.)*

Regularny model w obrębie kategorii liczby oznacza zapożyczanie rzeczowników w liczbie pojedynczej oraz tworzenie liczby mnogiej już na gruncie rodzimym poprzez dodanie odpowiedniej fleksji. Zazwyczaj rzeczowniki zapożyczane są w liczbie pojedynczej. Ta grupa jest grupą najliczniejszą i najbardziej oczywistą. Zilustruję ją kilkoma przykładami rzeczowników żywotnych i nieżywotnych występujących w różnych językach:

ros. ДЖЕНТЕЛЬМЕН [англ. gentleman] – pol. DŻENTELMEN [ang. gentleman]³

ros. МИТИНГ [англ. meeting] – pol. MITING [ang. meeting]

ros. КАРЬЕРА [фр. carrière] – pol. KARIERA [fr. carrière]

ros. КАНТАТА [ит. cantata] – pol. KANTATA [wł. cantata]

ros. ПРЕСТИЖ [фр. prestige] – pol. PRESTIŻ [fr. prestige]

ros. ТЕНОР [ит. tenore] – pol. TENOR [wł. tenore]

ros. ДЕСПОТ [нем. Despot] – pol. DESPOTA [niem. Despot]

ros. НОМЕР [нем. Nummer] – pol. NUMER [niem. Nummer]

Liczba mnoga będzie sformułowana z użyciem rodzimych form fleksyjnych w następujący sposób: *джентельмен – джентельмены/dzentelmen – dzentelmeni*⁴; *митинг – митинги/miting – mitingi*; *карьера – карьеры/kariera – kariery*; *кантата – кантаты*

² Analizowany materiał został podzielony na grupy, w których występuje symetria w zakresie kategorii liczby, oraz takie, w których mamy do czynienia z asymetrią. W ramach obu grup sformułowane zostały modele, które ilustrują odpowiedniość tej kategorii. W przypadku różnych możliwości pochodzenia podaję, zgodnie z informacjami leksykograficznymi, możliwe drogi zapożyczenia. W grupach symetrycznych nie analizuję szczegółowo przypadków odpowiedniości liczby, jest ich bowiem bardzo wiele, gdyż tendencja do zachowywania liczby (szczególnie pojedynczej) jest dla obu języków – polskiego i rosyjskiego – wiodąca.

³ Źródła materiału podano w bibliografii.

⁴ W języku polskim końcówka *-i* w mianowniku l. mn. występuje w rzeczownikach osobowych, *-y* – w nieosobowych.

⁵ Uwagi odnoszące się do tzw. „ingowych” rzeczowników znajdujemy w monografii E.W. Marinowej. Badaczka odnosi się do wcześniej sformułowanych stanowisk dotyczących rzeczowników z tym członem, zgodnie z którymi są to rzeczowniki najwyraźniej ilustrujące amerykańską ekspansję językową i przynależą do grupy *singularia tantum*. Materiał zebrany przez Marinową (nasz materiał również to potwierdza) pozwala wysnuć wniosek przeciwny, a mianowicie, że „ingowe” rzeczowniki tworzą regularną liczbę mnogą, np. *treningi/тренинги, parkingi/паркинги, monitoringi/мониторинги*, i proces ten jest paralelny w obu językach. Badaczka tłumaczy to czynnikiem analogii do modeli tworzenia liczby mnogiej rzeczowników rodzimych ze względu na semantykę liczby mnogiej [Маринова 2008, 194–202].

kantata – kantaty; престиж – престижу/prestiž – prestige; тенор – теноры/tenor – tenory; деспот – деспоты/despota – despoci; номер – номера/number – numery.

MODEL 2: *singularia tantum* (ros.) – *singularia tantum* (pol.)

Rzeczowniki posiadające tylko liczbę pojedynczą (*singularia tantum* – ST) lub tylko liczbę mnogą (*pluralia tantum* – PT) w tradycji rosyjskiej są nazywane *дефектными существительными*⁶. Gramatyki⁷ wydzielają dla ST określone grupy rzeczowników – są to nazwy przedmiotów niepoliczalnych: *рыз – риз, powietrze – воздух*; określenia pojęć abstrakcyjnych: *дума – гордость, милоść – любовь*; nazwy geograficzne: *Парыз – Париж, Missisipi – Миссисипи*; nazwy zbiorowe: *младzież – молодёжь* i inne. W zakresie zapożyczonych *singularia tantum* niezależnie od źródła zapożyczenia obserwuje się dużą regularność, która wynika z semantyki tych rzeczowników – w obu językach są to pojęcia abstrakcyjne, nazwy gier, substancji, rzeczowniki zbiorowe, np.

ros. ЖЕЛАТИН [фр. gelatine] – pol. ŻELATYNA [fr. gelatine]

ros. ВАНИЛЬ [фр. vanille] – pol. WANILIA [fr. vanille]

ros. БИЛЛОН [фр. billon] – pol. BILON [fr. billon]

ros. РЕНЕССАНС [фр. renaissance] – pol. RENESANS [fr. renaissance]

ros. САБОТАЖ [фр. sabotage] – pol. SABOTAŻ [fr. sabotage]

ros. ЖАНДАРМЕРИЯ [фр. gendarmerie] – pol. ŻANDARMERIA [fr. gendarmerie]

ros. ФОЛЬКЛОР [англ. folklore] – pol. FOLKLOR [ang. folklore]

ros. КОМФОРТ [англ. comfort] – pol. KOMFORT [ang. comfort]

ros. ХОККЕЙ [англ. hockey] – pol. HOKEJ [ang. hockey]

ros. ФАЛЬШЬ [нем. Falsch] – pol. FAŁSZ [niem. Falsch]

oraz inne typu: *import – импорт, eksport – экспорт, камуфляж – камуфляж, сервис – сервис* i inne.

Przeważającą grupę wśród zapożyczonych ST przedstawiają nazwy abstrakcyjne oznaczające procesy.

MODEL 3: *pluralia tantum* (ros.) – *pluralia tantum* (pol.)

Pluralia tantum (PT), czyli rzeczowniki nieposiadające liczby pojedynczej szczególnie licznie występują w języku rosyjskim. Dotyczą one w głównej mierze *pluralia tantum* nieosobowych, zdeterminowanych słowotwórczo i semantycznie leksemów [Stefańczyk 2007, 41-42]. W przypadku zapożyczeń są to leksemy charakteryzujące się formami o zakończeniach na *-i, -y, -a, -e* oraz desingularne formy rzeczowników greko-lacińskiego pochodzenia zakończone w l. poj. na *-um*. Kryterium semantyczne pozwala wydzielić: nazwy ubiorów, potraw, niektórych instrumentów muzycznych, nazwy funkcji oraz izolowane wyrazy.

⁶ Podobnie określa je w polskiej literaturze R. Laskowski: „leksykalnie nacechowane jako mające (...) tylko formy liczby pojedynczej, mają klasyfikującą kategorię liczby; leksemy te są niezupełne ze względu na przysługującą rzeczownikowi fleksyjną kategorię liczby” [Laskowski 1999, 131].

⁷ Jest to podział tradycyjny, uproszczony, w literaturze spotykamy bardziej rozbudowane podziały ST na różne szczegółowe typy i podtypy [np. Habrajska 1995; Ляшевская 2004].

Dużą i ekwiwalentną grupę stanowią rzeczowniki greko-łacińskie zakończone w języku polskim na *-a*, w rosyjskim na *-ии*, zapożyczone zazwyczaj w liczbie mnogiej za pośrednictwem języka niemieckiego (w którym również funkcjonują w liczbie mnogiej), np.

ros. ГЕНИТАЛИИ [лат. genitalia]⁸ – pol. GENITALIA⁹ [łac. l. mn. od genitalis]
 ros. ХИМИКАЛИИ (ед. химикалия) [нем. Chemikalien < греч.] – pol. CHEMIKALIA [niem. Chemikalien, z ang. chemicals]

Podobnie ekwiwalentne grupy to:

ros. РЕАЛИИ [нем. Realien < лат. Realis] – pol. REALIA [niem. Realien l. mn. < p.-łac. realis l. mn.]

ros. ИНСИГНИИ [лат. insignia] – pol. INSYGNIA [łac. insignia l. mn.]

ros. МАРГИНАЛИИ [нем. Marginale < фр. marginale < лат. marginālis] – pol. MARGINALIA [niem. Marginalien, l. mn. < łac. l. mn. marginalis]

a także *uniwersalia* – *универсалии* itp. W tej podgrupie można zaobserwować wiele rozbieżności. W języku polskim w słownikach wszystkie z powyższych wyrazów oprócz *insygnia*¹⁰ są opatrzone kwalifikatorem *blp*, w języku rosyjskim występuje większa rozbieżność w źródłach słownikowych. Na przykład w *Толковом словаре иноязычных слов* Крысина wyrazy obce *гениталии* oraz *химикалии* są w formie wyjściowej w liczbie mnogiej, natomiast *реалии*, *инсигнии* i *маргиналии* – chociaż częściej używane są w liczbie mnogiej – w formie wyjściowej w liczbie pojedynczej: *реалия*, *инсигния*, *маргиналия* [por. Крысин 2008]. Podaje je jednakże w tej grupie ze względu na użycie oraz analogiczny sposób tworzenia liczby mnogiej. Podobne wahania występują również dla następujących par wyrazów, używanych znacznie częściej w liczbie mnogiej w obu językach, zapożyczonych albo w liczbie mnogiej, albo pojedynczej:

ros. БАКТЕРИИ, БАКТЕРИЯ [нем. Bakterie < гр. bakteria] – pol. BAKTERIA, BAKTERIE [fr. bacterie]

ros. ИНИЦИАЛЫ, ИНИЦИАЛ [фр. initial < лат. initialis] – pol. INICJAŁ, INICJAŁY [niem. Initial]

ros. ЛИАНЫ, ЛИАНА [фр. lianes] – pol. LIANA, LIANY [fr. lianes]

Ekwiwalentne *pluralia tantum* dotyczą także zapożyczeń na przykład z włoskiego, w których również są w liczbie mnogiej:

ros. ГРАФФИТИ [ит. graffiti] – pol. GRAFFITI [wł. graffiti]

ros. ТОРТЕЛЛИНИ [ит. tortellini] – pol. TORTELLINI [wł. tortellini]

ros. РАВИОЛИ [ит. ravioli] – pol. RAVIOLI [wł. ravioli]¹¹

Specyfiką wymienionych przykładów jest ich występowanie w języku włoskim przede wszystkim w formach pluralnych oraz brak adaptacji pod względem formalnym [Borejszo 2007, 71].

⁸ Mogą posiadać liczbę pojedynczą, ale w słownikach forma wyjściowa to liczba mnoga (*ГЕНИТАЛИИ* ед. *гениталия*).

⁹ W WSWO opatrzone komentarzem *blp* (*bez liczby pojedynczej*).

¹⁰ W WSWO *insygnia* występuje w formie wyjściowej liczby pojedynczej *insygnium* z komentarzem „zwykle *lm*”.

¹¹ W źródłach leksykograficznych rosyjskich i polskich opatrzone kwalifikatorem *blp*.

Różnice formalne wyrażenia liczby mnogiej spotyka się w analogicznych i ekwiwalentnych grupach zapożyczeń z języka angielskiego oraz francuskiego (przejęcie w liczbie mnogiej z języka bezpośredniego zapożyczenia):

ros. ФИНАНСЫ [фр. finances] – pol. FINANSE [fr. finances]

ros. ШОРТЫ [англ. shorts] – pol. SZORTY [ang. shorts]

ros. ДЖИНСЫ [англ. jeans] – pol. DŹINSY [ang. jeans]

ros. НОТАБЛИ [фр. notables] – pol. NOTABLE [fr. notables]

ros. ЧИПСЫ [англ. chips] – pol. CHIPSY [ang. chips]

Przedstawione powyżej przykłady stają się rzeczownikami liczby mnogiej analogicznie do rodzimych, typu: *spodnie*. Niektóre z tych zapożyczeń wskazują na zjawisko zwane depluralizacją¹². Chodzi mianowicie o zapożyczenie jako formy wyjściowej liczby mnogiej danego rzeczownika i tworzenie na gruncie rodzimym odpowiedniej do niej formy wyrazu. Szczególnym i najbardziej rozpowszechnionym przypadkiem są zapożyczenia z języka angielskiego, w którym formalnym wykładnikiem liczby mnogiej jest morfem *-s*, w takich rzeczownikach jak na przykład: *chips, jeans, keks, koks, klips, komiks*. Depluralizacja jest najnaturalniejszym i tradycyjnym rozwiązaniem przejęcia tematu, do którego wchodzi morfem *-s*¹³:

ros. ЧИПСЫ [англ. chips] – pol. CHIPSY [ang. chips]

ros. ЛЕГГИНСЫ [англ. leggings] – pol. LEGGINSY [ang. leggings]

ros. ТИПСЫ [англ. tips] – pol. TIPSY [ang. tips]

W niektórych przypadkach, lecz w zgromadzonym materiale znacznie rzadszych, występuje w języku rosyjskim substytucja morfemu *-es* (w języku polskim – depluralizacja):

ros. БРИДЖИ [англ. breeches] – pol. BRYCZESY [ang. breeches]

lub substytucja w obu językach:

ros. ПИКУЛИ [англ. pickles] – pol. PIKLE [ang. pickles]

Depluralizacja zachodzi również w obu językach dla niektórych italianizmów, które w języku włoskim posiadają liczbę mnogą, jednak zapożyczone do języka polskiego i rosyjskiego są używane w znaczeniu liczby pojedynczej, w obu językach w rodzaju nijakim, nieodmienne, np.

ros. КОНФЕТТИ [ит. confetti] – pol. CONFETTI [wł. confetti]

ros. САЛЯМИ [ит. salame] – pol. SALAMI [wł. salame]

ros. СПАГЕТТИ [ит. spaghetti] – pol. SPAGHETTI [wł. spaghetti]

Modele nieekwiwalentne w zakresie kategorii liczby

Należące do tej grupy przykłady zostały pogrupowane w dwa podstawowe modele; jako liczniejszy występuje model, w którym rzeczowniki w języku rosyjskim są w liczbie mnogiej (tylko i wyłącznie lub częściej, choć liczba pojedyncza również jest możliwa,

¹² Tym terminem posługują się w swoich pracach m.in. M. Altbauer, J. Fisiak, M. Wójtowicz, K. Luciński.

¹³ E.W. Marinowa nazywa to zjawisko „desemantyzacją formantu *-s*” [por. Маринова 2008, 193].

ale pojawia się rzadziej), a w języku polskim w pojedynczej, i drugi model – odwrotny. W przypadku obydwu modeli czynnikiem decydującym o kategorii liczby jest formalna cecha słowa oraz analogia znaczeniowa do słów rodzimych występujących w systemie.

MODEL 1: PT (ros.) – l. poj. (pol.)

W tym modelu występują formy *pluralia tantum* następujących rzeczowników w języku rosyjskim:

ros. ДЕБАТЫ [фр. débats] – pol. DEBATA [niem. Debatte, ang. debate]

ros. КАДРЫ [фр. cadres] – pol. KADRA [fr. cadre]¹⁴

ros. ДЕЗИДЕРАТЫ¹⁵ [лат. desiderata] – pol. DEZYDERAT [niem. Desiderat, łac. desidero]

ros. ДЖУНГЛИ [англ. jungle] – pol. DŻUNGLA [niem. Dschungel]

ros. ТРОПИКИ [гр. trópicos] – pol. TROPIK [fr. tropique < gr. trópicos]

ros. МАКАРОНЫ [фр. macaroni < ит. maccheroni] – pol. MAKARON [fr. macaron]

ros. МЕМУАРЫ [фр. mémoires]¹⁶ – pol. MEMUAR [fr. mémoire]

Jak ilustrują przykłady, trudno wskazać jeden czynnik decydujący o różnicy w kategorii liczby, może nim być analogia jak w przypadku *джунгли* (*заросли*), różnica w źródle (*макароны*) bądź obecność pośrednika zapożyczenia lub zapożyczanie liczby mnogiej, a nie pojedynczej jak w języku polskim (*memuar* – *мемуары*). W kolejnych przykładach można dostrzec podobne przyczyny asymetrii:

ros. АПАРТАМЕНТЫ [фр. appartement] – pol. APARTAMENT [wł. appartamento]

ros. ДИВИДЕНДЫ [фр. dividende] – pol. DYWIDENDA [niem. Dividende, fr. dividende]

ros. КОНСЕРВЫ [фр. conserve] – pol. KONSERWA [niem. Konserve, fr. conserve]

ros. КУРАНТЫ [< фр. courante] – pol. KURANT [fr. courante]

W językach bezpośredniego zapożyczenia, jak wskazują na to słowniki, leksemy występowały w liczbie pojedynczej i prawdopodobnie również tak zostały zapożyczone, zatem liczba mnoga stała się dla nich charakterystyczna już na gruncie rodzimym języka rosyjskiego, została utworzona regularnie jak dla rzeczowników rodzimych.

MODEL 2: l. poj./ST (ros.) – l. mn./PT (pol.)

Drugi z modeli prezentowany jest mniej licznie, można tu wyróżnić dwa główne warianty rozbieżności: pierwszy to opozycja: *język polski (pluralia tantum)* – *język rosyjski (rzeczownik zbiorowy)*, np.:

¹⁴ W tej parze słów chodzi o zestawienie następujących znaczeń: КАДРЫ [< фр. cadre]. ‘1. Состав работников той или иной отрасли деятельности, производства. 2. Постоянный состав войск в мирное время’. KADRA [fr. cadre] (a nie potoczne KADRY) ‘podstawowy zespół wykwalifikowanych, aktywnych pracowników instytucji, przedsiębiorstwa, organizacji, działu pracy’.

¹⁵ Rzadko: *ed. deziderat*.

¹⁶ W słowniku Kryszyna posiada ono komentarz: *ед. устар. или урон. мемуар* [Kрышин 2008].

ros. ПАССИВ [лат. *passivus*] – pol. PASYWA¹⁷ [łac. *passivus*]

ros. ПЕРИФЕРИЯ [мн. нет., фр. *périphérie*] – pol. PERYFERIE [fr. *périphérie*]

ros. КОСМЕТИКА [нем. *Kosmetik* < фр. *cosmétique*] – pol. KOSMETYK, KOSMETYKI [niem. *Kosmetik*]¹⁸

ros. ПАРФЮМЕРИЯ [мн. нет., фр. *parfumerie*] – pol. WYROBY PERFUMERYJNE, PERFUMERIA [fr. *parfumerie*]¹⁹

ros. ПЕРИПЕТИЯ [фр. *péripétie*] – pol. PERYPETIE [fr. *péripétie*]²⁰

W przedstawionych przykładach można zauważyć, iż o ile dla języka rosyjskiego możliwa jest tylko liczba pojedyncza, o tyle w języku polskim może to być liczba mnoga lub obydwie liczby (w niektórych przypadkach zależy to również od znaczenia), nie zależy to od liczby rzeczownika języka bezpośredniego zapożyczenia, może natomiast zależeć od formy zapożyczenia (*perypetie* oraz *peryferie* mogą być graficznym zapożyczeniem z języka francuskiego do polskiego).

Druga charakterystyczna opozycja to *wielość–jednostkowość* (opozycja wyrażona w formie liczby, ale nie zawsze również w semantyce²¹):

ros. БИНОКЛЬ [фр. *binocle*] – pol. BINOKLE [fr. *binocle*]

ros. РЕГАТА [ит. *regatta*] – pol. REGATY [fr. *régates*]

ros. ОРГАН [польск. *organ* < лат. *Organum*] – pol. ORGANY [niem. *Organ*]²²

ros. ГЕМОРОЙ [нем. *Hämorrhöe* < лат. *haemorrhoides*] – pol. HEMOROIDY [łac. *haemorrhoides*]

Omawiana kategoria liczby jest kategorią w obu językach regularną, najwięcej rzeczowników ma obie liczby – pojedynczą i mnogą. Ciekawe rozbieżności zaobserwować można dla rzeczowników *pluralia tantum* w obu badanych językach, są one na tyle wyraziste, że utworzyły regularne modele, które ilustrują zauważone podobieństwa i różnice. W obu językach występuje zjawisko depluralizacji, czyli przejmowania rzeczowników liczby mnogiej do liczby pojedynczej, a także szereg rozbieżności, dla których trudno znaleźć jedną przyczynę warunkującą inną liczbę. Najważniejsze z nich to forma wyrazu, analogia formalna oraz semantyczna wśród leksemów rodzimych.

¹⁷ W WSWO opatrzone kwalifikatorem *blp*.

¹⁸ Dla lepszej ilustracji opozycji porównajmy znaczenia (dla języka rosyjskiego to zawsze liczba pojedyncza): КОСМЕТИКА [нем. *Kosmetik* < фр. *cosmétique* < греч. *kosmētikē* искусство украшать]. '1. мн. нет. Искусственное придание красоты лицу, телу, поддержание их здорового состояния, свежести. 2. собир. Средства для придания свежести, красоты лицу, телу'. 1. KOSMETYK / 1. mn. KOSMETYKI [niem. *kosmetisch*] 'środek służący do upiększania ciała (róż, szminka, puder, tusz, lakier itp.)'. 2. KOSMETYKA [niem. *Kosmetik*] 'sztuka upiększania i pielęgnacji skóry, włosów, paznokci itp.'

¹⁹ Podobnie jak w przypadku poprzedniej pożyczki, mamy do czynienia z różnymi formami i znaczeniami w języku polskim (PERFUMERIA 'sklep z perfumami i kosmetykami', WYROBY PERFUMERYJNE), natomiast w języku rosyjskim dwa znaczenia: ПАРФЮМЕРИЯ '1. Ароматические и косметические изделия (духи, одеколон, помада и т. п.), а также отрасль промышленности, изготавливающая такие изделия. 2. Магазин, торгующий такими изделиями'.

²⁰ W WSWO opatrzone komentarzem: *zwykle lm*.

²¹ Por. np. РЕГАТА 'традиционно проводимые большие гонки спортивных судов' oraz REGATY 'zawody wioślarskie, żeglarskie'.

²² W znaczeniu 'instrument muzyczny' słownik pod red. Doroszewskiego podaje komentarz: *dziś tylko w lm* [por. SJPD]. Jest to więc forma współczesna, dawniej funkcjonowała podobnie jak w języku rosyjskim (zapożyczona za pośrednictwem polskiego) forma liczby pojedynczej.

Bibliografia

- Apanowicz Franciszek, Nesterowicz Bogdan. 2005. *Polsko-rosyjski słownik wyrazów obcych*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Wielki słownik wyrazów obcych PWN* [WSO]. 2003. Red. Bańko M. Warszawa: PWN.
- Borejszo Maria. 2007. *Zapożyczenia włoskie we współczesnej polszczyźnie*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.
- Długosz-Kurczabowa Krystyna., Dubisz Stanisław. 2006. *Gramatyka historyczna języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Habrajska Grażyna. 1995. *Collectiva w języku polskim*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Laskowski Roman. 1999. *Podstawowe pojęcia fleksji*. W: *Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia*. T. 1–2. Red. Grzegorzycowa R., Laskowski R., Wróbel H. Warszawa: PWN. 125–150.
- Maryniakowa Irena. 1993. *Gramatyka konfrontatywna rosyjsko-polska. Morfologia ze słotwórstwem*. Warszawa: Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy: „Omnitech Press”.
- Multimedialny słownik wyrazów obcych PWN*. 2006 [CD-ROM]. Wydawnictwo: PWN.
- Nesterowicz Bogdan, Skupińska-Dybek Elżbieta. 2002. *Rosyjsko-polski słownik wyrazów obcych*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Słownik języka polskiego* [SJPd]. 2014. Red. Doroszewski W. W: <http://doroszewski.pwn.pl> [Dostęp: 20 II 2014].
- Szałkiewicz Łukasz. 2013. *Singularia tantum w języku polskim. Analiza słownikowo-korpusowa*. W: https://depotuw.ceon.pl/bitstream/handle/item/200/ST_Lukasz_Szalkiewicz_doktorat.pdf?sequence=1 [Dostęp: 3 IV 2014].
- Wielki multimedialny słownik rosyjsko-polski polsko-rosyjski PWN*. 2006. Warszawa: PWN [CD-ROM].
- Большой словарь иностранных слов в русском языке*. 1998. Москва: издательство “Большая Российская энциклопедия”.
- Большой толковый словарь русского языка* [БТС]. 2004. Red. Кузнецов С.А. Санкт-Петербург: Норинт.
- Вуйтович Мариан. 1973. *Об английских именах существительных множественного числа, заимствованных русским языком*. „Studia Rossica Posnaniensia” nr 4: 151-156.
- Крысин Леонид П. 2008. *Толковый словарь иноязычных слов*. Москва: Эксмо.
- Крысин Леонид П. 2012. *Современный словарь иностранных слов*. Москва: АСТ-ПРЕСС КНИГА.
- Лингвистический энциклопедический словарь*. 1990. Red. Ярцева В.Н. Москва: «Советская энциклопедия».
- Ляшевская Ольга Н. 2004. *Семантика русского числа*. Москва: Языки славянской культуры.
- Маринова Елена В. 2008. *Иноязычные слова в русской речи конца XX – начала XXI в.: проблемы освоения и функционирования*. Москва: изд-во «Эллипс».

Summary

GRAMMATICAL CATEGORY OF NUMBER IN WORDS OF FOREIGN ORIGIN FROM THE COMPARATIVE POLISH-RUSSIAN PERSPECTIVE

This paper attempts to demonstrate symmetry and asymmetry in the adoption of foreign origin units in the linguistic systems of Polish and Russian. The in-depth analysis is dedicated to the category of number. Beginning with characteristic ending exponents of the number of nouns in both languages, certain similarities as well as differences in the ordering of borrowings into appropriate categories are indicated. The analysis concerns two aspects with respect to the research on the category of number: the first one is the adaptation of foreign nouns to a new system and the second one is the comparison of such an adaptation in Russian and Polish. The presented research findings demonstrate a diversity of factors influencing equivalence and its absence with regards to this grammatical category.

Kontakt z Autorką:

tatiana.kwiatkowska@us.edu.pl